

ПОНЯТТЯ Й ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті розглядаються законодавчі й доктринальні визначення поняття фінансової діяльності суб'єктів господарювання та її співвідношення з фінансовою діяльністю у сфері господарювання. Виділяються особливості фінансової діяльності суб'єктів господарювання. Наголошується на розмежуванні фінансової і професійної фінансової діяльності суб'єкта господарювання.

Ключові слова: фінансова діяльність суб'єктів господарювання, фінансово-господарська діяльність, господарська діяльність, фінансова послуга, професійна фінансова діяльність.

Попова Анастасія Володимирівна,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри господарського права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Сьогодні ефективна діяльність суб'єктів господарювання практично неможлива за стовідсоткового фінансування лише власними фінансовими ресурсами і в більшості випадків економічно не вигідна, тому необхідною їй складовою стають фінансові операції. З огляду на це актуальності набуває питання ефективного використання власних і залучених від інших осіб фінансових активів, тобто здійснення фінансової діяльності суб'єктами господарювання.

Поняття фінансової діяльності суб'єкта господарювання досліджували ряд учених-економістів, зокрема, О. М. Бандурка, І. А. Бланк, М. Я. Коробов, О. О. Терещенко, Г. І. Філіна, представники господарсько-правової науки О. М. Вінник, В. І. Торкатюк, Г. В. Стадник, А. Л. Шутенко та інші. Разом з тим залишається не розкритою правова природа фінансової діяльності суб'єктів господарювання, співвідношення понять «фінансова діяльність суб'єктів господарювання» і «фінансова діяльність у сфері господарювання».

З огляду на вищезазначене необхідно проаналізувати існуючі науково-теоретичні й законодавчі концепції щодо сутності фінансової діяльності суб'єкта господарювання і запропонувати власне визначення поняття такої діяльності, виділити її основні складові й особливості.

Фінансова діяльність — багато-значне поняття, що використовується як в економічній науці, так і в багатьох галузях права. Фінансова діяльність не є категорією винятково фінансового права (не зважаючи на їх однокореневість), а є загальною юридичною категорією. Одна з основних особливостей фінансової діяльності — її міжгалузевий характер. Галузеву належність даної категорії можна визначити за сферою і суб'єктами, що здійснюють фінансову діяльність, тобто предметом нашого дослідження є фінансова діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва. О. М. Вінник фінансову діяльність у сфері господарювання визначає як діяльність, пов'язану з обігом коштів (фінансів) [1, с. 594]. Дослідження теоретичних аспектів фінансової діяльності суб'єктів господарювання необхідно почати з аналізу позицій законодавця.

Господарський кодекс України (далі — ГК України) не містить визначення фінансової діяльності суб'єктів господарювання, а лише закріплює види такої діяльності. Так, відповідно до ст. 333 ГК України фінансова діяльність суб'єктів господарювання включає грошове та інше фінансове посередництво, страхування, допоміжну діяльність у сфері фінансів і страхування. Ці перераховані види фінансової діяльності по суті є видами діяльності з надання фінансових послуг, що здійснюються на професійних засадах спеціальними суб'єктами господарювання.

Відзначимо, що категорія «фінансова діяльність» використовується також у бухгалтерському обліку. На-

ціональне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 7 лютого 2013 року № 73, закріплює визначення фінансової діяльності як діяльності, яка веде до змін розміру і складу власного та позикового капіталів підприємства. При цьому під підприємствами маються на увазі юридичні особи всіх форм власності (крім банків та бюджетних установ) [2]. Науковці висловлюють різні позиції щодо наведеного вище визначення поняття фінансової діяльності. Зокрема, підтримуючи вищевикладені положення, Н. Налукова зазначає, що під фінансовою діяльністю суб'єктів підприємництва розуміє діяльність, яка призводить до змін розміру та складу власного й залученого капіталу підприємства, який не є результатом операційної діяльності [3, с. 170]. О. М. Бандурка, М. Я. Коробов та інші науковці відзначили, що законодавче визначення фінансової діяльності по суті є лише операції, пов'язані з надходженням власного капіталу й позик, а також з виплатою дивідендів. Таке звуження поняття про фінансову діяльність підприємств, на думку авторів, є прикладом не зовсім вдалого вживання узвичаєної термінології в державних нормативних актах: адже воно залишає за межами поняття «фінансова діяльність» такі явища, як формування фінансових ресурсів підприємств, одержання й використання прибутку (в тому числі у вигляді дивідендів), розміщення капіталу в активи, зокрема фінансування капітальних вкладень, амортизаційна політика, сплата податків тощо [4, с. 5].

Поняття фінансової діяльності суб'єктів господарювання можна розглядати у вузькому й широкому розуміннях. У вузькому розумінні основний зміст фінансової діяльності полягає у фінансуванні підприємства. У широкому значенні під фінансовою діяльністю розуміють усі заходи, пов'язані з мобілізацією капіталу, його використанням, примноженням (збільшенням вартості) та поверненням. Інакше кажучи, зазначає О. О. Терещенко, фінансова діяльність (у широкому розумінні) включає весь комплекс функціональних завдань, здійснюваних фінансовими службами підприємства і пов'язаних із фінансуванням, інвестиційною діяльністю та фінансовим забезпеченням (обслуговуванням) операційної діяльності суб'єкта господарювання [5, с. 16].

Г. І. Філіна розглядає фінансову діяльність суб'єкта господарювання як комплексне управління капіталом, тобто діяльність усередині підприємства з розроблення та реалізації фінансових рішень з володіння чотирма типами цінностей, між якими можна зробити вибір: майном, матеріальними та нематеріальними цінностями, грошми, боргами у формі дебіторської і кредиторської заборгованості [6, с. 7–8].

У російській юридичній літературі висловлюється думка, що фінансова діяльність підприємств має фінансово-господарський характер, оскільки вона зумовлюється існуванням у суспільстві товарно-грошових відносин, спрямована на формування, розподіл і використання грошових фондів (фінансових ресурсів), є час-

тиною економічної діяльності, що пов'язана з господарською. З огляду на це фінансово-господарська діяльність — це послідовна діяльність підприємства, спрямована на залучення у відтворювальний процес фінансових ресурсів підприємства, сформованих і перерозподілених у спеціалізовані грошові фонди в процесі його економічної діяльності, характеризується певним рівнем організації на основі законодавчих норм і внутрішньогосподарських правил [7, с. 27–28, 176].

Українські науковці також використовують термін «господарсько-фінансова діяльність». Так, В. І. Торкатюк, Г. В. Стадник, А. Л. Шутенко та інші у своїй спільній монографії під назвою «Правове регулювання господарсько-фінансової діяльності підприємства» розглядають і визначають фінансову діяльність як систему використання різних форм і методів для фінансового забезпечення функціонування підприємств і досягнення ними поставлених цілей, тобто це та практична фінансова робота, що забезпечує життєдіяльність підприємства, поліпшення її результатів [8, с. 122]. Зважаючи на дане визначення основний зміст фінансової діяльності зводиться винятково до фінансового забезпечення підприємства, що не враховує законодавчо закріплених складових фінансової діяльності суб'єктів господарювання.

Комітет Верховної Ради України з питань фінансів і банківської діяльності у своєму листі № 06-10/565 від 1 жовтня 2001 року «Щодо застосування терміна фінансово-господарська діяльність» вказує на тотожність

термінів «господарська діяльність» та «фінансово-господарська діяльність» за їх економічною сутністю. Цей Комітет зазначає, що в деяких нормативно-правових актах часто використовується термін «фінансово-господарська діяльність», оскільки «господарська діяльність» застосовується для всіх суб'єктів господарювання: як для підприємств, так і для банківських або інших фінансових установ, вказуючи на те, що підприємство здійснює будь-яку господарську діяльність з метою отримання кінцевого фінансового результату [9].

Вважаємо, що господарську діяльність і фінансово-господарську діяльність не можна ототожнювати, оскільки фінансова діяльність і господарська діяльність є самостійними видами діяльності. Крім того, фінансова діяльність суб'єкта господарювання включає професійну фінансову діяльність, що є видом господарської діяльності, оскільки здійснюється у сфері господарювання, змістом якої є надання фінансових послуг на платній основі спеціальними суб'єктами господарювання на професійних засадах. З метою уніфікації термінів варто відмовитись від терміна «фінансово-господарська діяльність». Для позначення діяльності, яка здійснюється суб'єктами господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямованої на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність, використовувати лише термін, закріплений Господарським кодексом, — «господарська діяльність». У свою чергу, діяльність, пов'язану з обігом

фінансових активів, що здійснюється суб'єктами господарювання, позначити терміном «фінансова діяльність суб'єктів господарювання».

Варто звернути увагу на розмежування таких правових категорій, як «фінансова діяльність у сфері господарювання» і «фінансова діяльність суб'єктів господарювання». Так, О. М. Вінник розглядає фінансову діяльність у сфері господарювання, що пояснює її розуміння індивідуальної фінансової діяльності як діяльності не тільки суб'єктів господарювання, а й органів господарського керівництва. Якщо визначати співвідношення цих двох категорій, то фінансова діяльність у сфері господарювання є ширшим поняттям, оскільки включає фінансову діяльність суб'єктів господарювання, органів державної влади й органів місцевого самоврядування, наділених господарською компетенцією. Чинне законодавство, зокрема ст. 333 ГК України, виділяє фінансову діяльність суб'єктів господарювання. У подальшому також аналізуватимемо саме фінансову діяльність суб'єктів господарювання.

Відповідно до стандартних положень економічної теорії про фінанси суб'єкти господарювання здійснюють фінансову діяльність як таку, що не є їх операційною діяльністю. Учені-економісти, порівнюючи фінансову діяльність з операційною діяльністю суб'єкта господарювання (підприємства), виділяють такі основні особливості: фінансова діяльність має підпорядкований характер щодо цілей і завдань операційної діяльності; операції, пов'язані з фінансовою діяльністю, мають стабільний характер,

тобто здійснюються постійно (навіть в умовах тимчасового повного припинення операційної діяльності фінансова діяльність не припиняється до повної ліквідації підприємства — проводяться операції щодо дебіторської заборгованості, реалізації окремих фінансових активів тощо); вона є головною формою ресурсного забезпечення реалізації економічної стратегії підприємства; форми та обсяги фінансової діяльності значною мірою залежать від галузевих особливостей і організаційно-правових форм підприємства; фінансова діяльність безпосередньо пов'язана з фінансовим ринком. Якщо спрямованість коливань кон'юнктури товарного і фінансового ринків не збігається (наприклад, зі збільшенням попиту на товарному ринку на продукцію підприємства на фінансовому ринку знижується пропозиція вільного капіталу з відповідним зростанням його вартості), то виникають проблеми з розвитком підприємства, порушуються обсяги операційної та фінансової діяльності; забезпечується стабілізація економічного розвитку підприємства загалом (створення різноманітних страхових і резервних фінансових фондів з метою запобігання наслідків коливань кон'юнктури на товарному й фінансовому ринках, зниження обсягів операційної діяльності тощо); фінансовий стан підприємства, що відображає результати його фінансової діяльності, є основним індикатором ефективності господарської діяльності цього підприємства; для фінансової діяльності характерні специфічні види ризиків, об'єднані поняттям «фінансовий ризик» [10, с. 15–19].

Здійснення фінансової діяльності залежить від багатьох аспектів. Так, у літературі цілком слушно відзначають вплив організаційно-правової форми суб'єкта господарювання на його фінансову діяльність [6, с. 24–27]. Особливості фінансової діяльності суб'єктів господарювання можна розглянути за групами:

1. Особливості фінансової діяльності юридичних осіб:

1. Фінансова діяльність приватного (одноосібного) підприємства має такі особливості: здійснюється з метою постійного дотримання фінансової рівноваги з огляду на можливості настання підприємницьких ризиків; врахування постійного фактора недостатності ресурсів для інвестиційного розвитку; спрощений порядок прийняття рішень; низька диверсифікованість такої діяльності; необхідність самофінансування за рахунок власного прибутку тощо.

2. Фінансова діяльність господарських товариств має такі особливості: можливість бути більш ризиковою; фінансування здійснюється додатковими внесками учасників у статутний капітал або позиками самих учасників, товарними позиками інших підприємств, кредитами фінансових організацій; побудована на колективних рішеннях; залежність від розміру товариства (велике товариство з великими активами має можливість більшої мобілізації ресурсів, зокрема, за рахунок позикових засобів).

3. Фінансова діяльність акціонерних товариств характеризується найбільшою складністю і також має ряд особливостей: основна мета — отримання прибутку; перебуває під тиском

держави (великі підприємства); фінансування здійснюється власним і позиковим капіталом; рішення приймаються більшістю голосів.

II. Фінансова діяльність фізичної особи-підприємця має такі особливості: фінансування позиковими коштами обмежено розміром майна; фінансові рішення розробляються та приймаються одноособово самим підприємцем; відповідальність за борговими зобов'язаннями всім майном.

У літературі виділяється: 1) професійна фінансова діяльність — діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання на професійних засадах з метою задоволення відповідних потреб інших осіб; 2) індивідуальна фінансова діяльність — діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання, органами господарського керівництва для забезпечення своєї основної діяльності [1, с. 594].

Фінансову діяльність суб'єктів господарювання не можемо кваліфікувати як вид господарської діяльності, оскільки зазначена діяльність не містить ознак, характерних для господарської діяльності, яка відповідно до ч. 1 ст. 3 ГК України є «виготовленням та реалізацією продукції, виконанням робіт чи наданням послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність». Згідно з ч. 6 ст. 259 ГК України об'єктами в Класифікації видів економічної діяльності (КВЕД) є всі види господарської (економічної) діяльності. Так, КВЕД хоч і містить такий вид діяльності, як фінансова (секція К «Фінансова та страхова діяльність»), однак у розділах секції К виділяється діяльність з на-

дання фінансових послуг, тобто професійна фінансова діяльність.

Отже, ГК України значно звужив зміст фінансової діяльності суб'єктів господарювання. З огляду на вищезазначене, доцільно закріпити в ГК України поняття фінансової діяльності. Фінансова діяльність суб'єкта господарювання — це сукупність дій, спрямованих на формування й використання власних та/або залучених фінансових активів як з метою задоволення потреб інших осіб, що є професійною діяльністю суб'єкта господарювання, так і для забезпечення своєї основної діяльності. У разі, коли здійснення дій, спрямованих на формування й використання власних та/або залучених фінансових активів, становить основну діяльність суб'єкта господарювання, що є головною метою створення цього суб'єкта, має місце професійна фінансова діяльність. Фінансова діяльність суб'єкта господарювання включає фінансову діяльність суб'єкта господарювання, що здійснюється ними професійно, тобто діяльність з надання фінансових послуг (як це визначено в главі 35 ГК України) і фінансову діяльність суб'єкта господарювання для забезпечення власної господарської діяльності, тобто фінансування (знаходження джерел фінансування господарської діяльності). Головна відмінність між ними полягає в тому, що професійна фінансова діяльність є основною господарською діяльністю суб'єкта, а індивідуальна спрямована на забезпечення основної діяльності цього суб'єкта. При цьому суб'єкти господарювання, здійснюючи професійну фінансову

діяльність, проваджують також індивідуальну.

З огляду на це варто сказати про подвійну природу фінансової діяльності, оскільки з наданням фінансових послуг для одного суб'єкта господарювання це буде професійна фінансова діяльність, а для споживача цієї послуги це також буде фінансовою діяльністю, тільки індивідуальною, оскільки певний вид фінансової послуги є одним із способів забезпечення суб'єктом господарювання своєї діяльності. Наприклад, для фінансування своєї діяльності суб'єкт господарювання може використати фінансовий лізинг, факторинг, кредитування тощо.

Список використаних джерел

1. Вінник О. М. Господарське право : навч. посіб. / О. М. Вінник. — 2-ге вид., змін. та доп. — К. : Всеукр. асоціація видавців «Правова єдність», 2008. — 766 с.

2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : Наказ Міністерства фінансів України від 7 лютого 2013 р. № 73 // Офіційний вісник України. — 2013. — № 19. — С. 97.

3. Налукова Н. Фінансова діяльність суб'єктів підприємництва: сутнісно-аналітичний аспект / Н. Налукова // Галицький економічний вісник. — 2011. — № 1 (30). — С. 166–174. — (Напрямок : бухгалтерський облік, аналіз та аудит).

4. Фінансова діяльність підприємства : підруч. / Бандурка О. М., Коробов М. Я., Орлов П. І., Петрова К. Я. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К. : Либідь, 2002. — 384 с.

5. Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : навч. посіб. / О. О. Терещенко. — К. : КНЕУ, 2003. — 554 с.

6. Філіна Г. І. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : навч. посіб. / Г. І. Філіна. — К. : Центр учбової літератури, 2009. — 320 с.

7. Правовое регулирование финансов предприятий : учеб.-практ. пособие для студ., обучающихся с применением дистанционных образовательных технологий [Электронный ресурс] / Институт экономики, управления и права. — Казань, 2010. — Режим доступа : www.ieml.ru/new/.

8. Правове регулювання господарсько-фінансової діяльності підприємства : моногр. / [В. І. Торкатюк, Г. В. Стадник, А. Л. Шутенко та ін.] ; за заг. ред. В. І. Торкатюка ; Харків. нац. акад. міськ. госпва. — Х. : ХНАМГ, 2011. — 346 с.

9. Щодо застосування терміну фінансово-господарська діяльність : Лист Комітету Верховної Ради України з питань фінансів і банківської діяльності № 06-10/565 від 1 жовтня 2001 р. // Бізнес-Бухгалтерія : право – податки – консультації. — 2001. — № 41/2, 11 жовт.

10. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента : в 2 т. Т. 1 / И. А. Бланк. — К. : Ника-Центр, 1999. — 512 с.

Попова А. В. Понятие и особенности финансовой деятельности хозяйствующих субъектов

В статье рассматриваются законодательные и доктринальные определения понятия финансовой деятельности хозяйствующих субъектов и ее соотношение с финансовой деятельностью в сфере хозяйствования. Выделяются особенности финансовой деятельности хозяйствующих субъектов. Делается акцент

на разграничении финансовой деятельности и профессиональной финансовой деятельности хозяйствующего субъекта.

Ключевые слова: финансовая деятельность хозяйствующих субъектов, финансово-хозяйственная деятельность, хозяйственная деятельность, финансовая услуга, профессиональная финансовая деятельность.

Popova A. V. The concept and features of the financial activity of economic entities.

This article provides the legal and doctrinal definitions of the financial activity of economic entities. There are described the features of the financial activity of economic entities, including one of the main features of financial activity is its interdisciplinary nature. It is concluded that the economic activity and financial-economic activity can not be identified because the financial activities and economic activities are independent activities. Author emphasized the separation of financial activity and professional financial activity of economic entity.

Key words: financial activity of economic entities, financial-economic activity, economic activity, financial service, professional financial activity.